

Fra Bruno Adamčik i širokobriješki fratri, glazbenici i žrtve

Piše: **Eva Kirchmayer-Bilić**

Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu odgojila je stotine hrvatskih i katoličkih intelektualaca te nje govala i promicala glazbeno stvaralaštvo i izvodilaštvo. Sve to naglo prestaje 1945. kada Široki Brijeg osvaja »narodnooslobodilačka vojska« i na vlast dolazi Komunistička partija. Uništeni su gimnazijski arhiv i zbirke, fratri pobijeni i rastjerani, a mnogi su završili na Križnome putu, među njima i fra Bruno Adamčik, glazbenik, glazbeni pedagog, pijanist, zborovođa, skladatelj i glazbeni pisac.

Uljudbena baština i dosezi svakoga naroda u njegovoj, posebice novijoj, povijesti trebali bi biti samo po sebi razumljivi, poznati i dostupni tom narodu. No, naraštaji rođeni sredinom prošloga stoljeća i mlađi od rijetkih će i marnih čuvara, skupljača, istražitelja, promicatelja i prenositelja činjenica tek prvi put otkrivati toliko nepoznatih i zadivljujućih podataka. Svibanj je mjesec

Slabo poznati visoki dosezi

Uoči misnoga slavlja u zagrebačkoj Dubravi, posvećenog dušama ubijenih fratara, ugledala sam ime i kratak životopis fra Brune Adamčika. Nikada prije nisam čula za njega. O glazbenim dosezima u Hercegovini nisam znala niti sam ikada tijekom školovanja išta učila o tome. O duhovnoj baštini Hercegovine, posebice istočne, marno je skrbio prof. don Niko Luburić, potom je vrijedne zapise priredio i prof. don Marko Stanušić, a značajan su doprinos dale i profesorica Anita Milićević, Katarina Katura i Tončika Kolobarić, autorice knjige »Glazbena baština Zapadne Hercegovine«, objavljene 2012. godine. Izniman znanstveni rad fra Stanka Mabića također otkriva vrijedne podatke o franjevcima i glazbenoj baštini crkve i samostana na Širokome Brijegu, koje je prikupio, istražio i predstavio uz 100. obljetnicu crkve na Širokome Brijegu 2005. Nižu se zapisi stogodišnjaka fra Častimira Majića, dr. fra Roberta Jolića

Od Fojnice do Širokog i Mostara

Iznimno je značajan podatak da su najstarije orgulje u Bosni bile u franjevačkom samostanu u Fojnici i to već 1800. godine. Svu uljudbenu

sjećanja na početak višedesetljetnoga Križnoga puta hrvatskoga naroda započeta 1945. Tim je nestankom, brisanjem i zakopavanjem hrvatskoga pučanstva uistinu nestalo, izbrisano i zakopano živo sjećanje, duhovno i materijalno blago, čiji je daljnji razvoj, nastavak te širenje zaustavljeno i to na nekoliko sljedećih desetljeća. Tek smo nekoliko godina tijekom ranih devedesetih shvatili kako je oslobođanjem i stvaranjem hrvatske neovisne države konačno oslobođena i njezina povijest, no do danas je ostalo i još uvijek ima toliko mnogo posla na svim kulturnim i povijesnim područjima. Samo rijetki studenti, postdiplomanti i doktorandi hrvatskih sveučilišta odabiru taj mukotrpan, ali i prevrijedan istraživački posao koji vapi za brzim djelovanjem jer svjedoci prijašnjih vremena i nositelji istine jedan za drugim neumitno prelaze u vječnost. Naravno, svemu tome doprinosi i društvena »klima« koja nimalo ne

i don Ante Bakovića, a sve su te vrijedne informacije navedenih autora uvrštene i u ovaj prikaz.

Razvoj glazbene kulture u BiH zbog poznatih nepovoljnih političkih, društveno-ekonomskih i kulturnih prilika stoljećima je zaostajao pa su tako i očuvani podatci vrlo oskudni. Prvi pisani spomen o postojanju umjetnika u Bosni datira još iz 1408. godine, a to su bili žongleri, odnosno putujući glazbenici i glazbenici na dvorovima velikaša, primjerice kralja Stjepana Ostoje, vojvode Sandalja Hranica ili hercega Stjepana Kosače, koji je 1442. imao frulački orkestar i male portativ orgulje. Nemjerljiv i providonosni doprinos očuvanju hrvatskoga identiteta u BiH imali su upravo franjevci. Istaknuti hrvatski književnik, ubijen u svibnju 1945., fra Radoslav Glavaš (Drinovci, 1909. – Zagreb, 1945.), između ostaloga, zapisao je i ove retke: »Nema naroda čija bi povijest i sudbina bila tako usko skopčana ma s kojom

baštinu i danas čuvaju samostani u Kraljevoj Sutjesci, Fojnici, Širokom Brijegu, Visokom, Plehanu, Kreševu, Mostaru, Sarajevu...

potiče zanimanje za tu temu. Usporedo se postavlja pitanje tko će za, recimo, pedeset godina istraživati Domovinski rat i izravna svjedočenja hrvatskih branitelja kad ih se do sada ubilo dvije tisuće, a trideset ih je tisuća umrlo.

Uvijek se iznova iznenadim i postidim kako tako malo poznajem povijest svoga naroda, pogotovu onu umjetničku i glazbenu, koja je moje zvanje i koja me posebno zanima. Uz pomoć interneta mnogi radovi rijetkih i marnih pojedinaца ipak postaju dostupnima.

Zahvaljujući fra Miljenku Stojiću, vicepostulaturu postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, koji se brine o pobijenim hercegovačkim franjevcima tijekom Drugoga svjetskog rata i porača, vjerujem da smo svi konačno doznali za pobijene hercegovačke franjevce. Istina, teško je zapamtiti 66 imena i pojedinosti iz njihova života.

institucijom kao što je prošlost hrvatskoga naroda kroz više stoljeća sa franjevačkim redom.«

Od svih glazbenika rođenih u Bosni, najznačajniji je, dakako, opet franjevac, Franjo Bosanac, rođen potkraj 15. stoljeća, koji je glazbu učio u samostanima u Bosni, a poslije djelovao u Italiji, kao i njegovi nasljednici fra Mato Banjalučanin (koji je 1687. izdao priručnik za pjevanje i sviranje na orguljama), potom fra Marijan Aljinić te fra Vice Vicić (Fojnica 1734. – 1796.), koji je 1785. napisao, još uvijek u rukopisu i neobjavljen, *Veliki kantual*, najvrijedniji glazbeni zbornik crkvenih popijevaka i misa iz prošlosti Bosne. Pjesme su pisane hrvatskim jezikom, ikavicom. Također treba spomenuti i ostale glazbene franjevce: fra Augustin Soljanin (Tuzlak), fra Lovro Bukva, fra Petar Filipović, fra Tadija Ribičić, fra Grgo Kotromanić, fra Stjepan Marjanović, fra Filip Ljubas, fra Tadija Tepeluk.

Kao i u mnogim hrvatskim krajevima, vrhunac stvaralaštva bile su tridesete godine dvadesetoga stoljeća, a nagli zalazak dogodio se 1945.

Dolaskom partizanske vojske i komunističke diktature godine 1945. sve umire i ne uspijeva se ni do danas oporaviti.

Franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu, koja je odgojila stotine hrvatskih i katoličkih intelektualaca, u to je vrijeme posjedovala 26 glazbala za puhački orkestar, osam klavira, dva harmonija, 28 glazbala za tri tamburaška zbora, 14 tablica za zornu obuku i 939 glazbenih knjiga! Etnografska zbirka imala je više od 32 narodna glazbala. Uz pučko i zbarsko je pjevanje bilo na zavidnoj razini. Postojao je mješoviti zbor koji je brojio 60 pjevača i muški zbor s 40 članova, ženski zbor, đачki zbor, trećarski zbor, te zbor društva »Sv. Cecilija«, osnovan 1931. Zborovi su pjevali gregorijanski koral, četveroglasne do šesteroglasne skladbe, a također su nastupali i vokalni solisti izvodeći umjetničke popijevke i

Udar na Široki

Sve to naglo prestaje godine 1945. kada Široki Brijeg osvaja »narodnooslobodilačka vojska« i na vlast dolazi Komunistička partija. Uništeni su gimnazijski arhiv i zbirke, fratri pobijeni i rastjerani.

Profesor glazbe dr. fra Branko Marijić (Vrđi kraj Drežnice, 1896. – Zürich, 1974.), koji se usavršavao na Sveučilištu u Beču i napisao vrijednu studiju o nastanku i glazbenoj vrijednosti gänge 1935. te doktorirao muzikologiju, protjeran je u emigraciju, bez mogućnosti povratka u domovinu. Od 1945. do 1973. živio je u Madridu u kojem je pokrenuo izdavanje knjiga o Hrvatskoj *Nasha Domovina*. Objavio je i *Crkveni pjevnik te Zvuci moje domovine*.

Glazbenik, glazbeni pedagog, pijanist, zborovođa, skladatelj i glazbeni pisac u Franjevačkoj gimnaziji na Širokome Brijegu, svećenik i franjevac fra Bruno Adamčik, nestao je u svibnju 1945. na Križnome putu. Fra Bruno (Silvije) rođen je 1908. u Konjicu u kojemu je završio osnovnu školu. Bio je iz siromašne obitelji, no otac mu je omogućio školovanje te ga je 1920. poslao u Široki Brijeg

I danas uzori

Trenutno Franjevačka klasična gimnazija nosi ime značajnoga povjesničara fra Dominika Mandića (1889. – 1973.), obilježavaju se Dani fra Didaka Buntića (1871. – 1922.) u Gradničima, a fra Brunino ime, za očekivati je, trebala

skladbe F. Vilhara, V. Lisinskog, fra K. Kolba, fra A. Canjuge, Z. Grgoševića, W. A. Mozarta, G. Verdija. Repertoar je, osim sakralne glazbe, obuhvaćao rodoljubne pjesme te tradicijske pjesme i skladbe u obradbi Krste Odaka, Vinka Žganca, Franje Kuhača i dr.

Znameniti širokobriješki fratri glazbenici bili su: fra Blaž Petrović, fra Mijo Guja, fra Grgo Kotromanović, fra Grga Škaro, fra Ivan Katavić (bosanski franjevci koji su dolazili iz Bosne poučavati pjevanje mlade fratre na Čerigaju i na Širokom Brijegu). Prvi među hercegovačkim franjevcima koji je stekao glazbeno obrazovanje i počeo predavati glazbu (pjevanje) na Širokom Brijegu bio je fra Anđeo Nuić pa onda slijede fra Anzelmo Čulina, fra Bože Ostojić, fra Karlo Ivanković, fra Ferdo Jukić, fra Stjepan Hromić, fra Ilija Rozić, fra Rafo Barišić, fra Karlo Ivanković, fra Ferdo Jukić

u franjevačko sjemenište. Godine 1929. započeo je bogoslovni studij, a za svećenika je zaređen 1932. Od 1935. do 1940. pohađao je Glazbenu akademiju i filozofski fakultet u Bresgau, danas Wrocławu, tada u Njemačkoj, danas u Poljskoj. Tijekom studija kratko je boravio u Zagrebu u kojemu se susreo i savjetovao sa skladateljem i muzikologom Božidarom Širolom, vezano uz pripremu fra Brunina diplomskog rada. Potom se vratio u Hercegovinu, gdje je postao profesor glazbe u Širokom Brijegu 10. travnja 1941. Fra Bruno je bio tih i samozatajan redovnik. Svirao je i poučavao glasovir i teoriju glazbe (*solfeggio*), pjevanje, vodio zbor i dirigirao. Skladao je pjesmu koja je bila u širokobriješkoj pjesmarici »Budi nam svecem kod Boga«, posvećenu svetomu Nikoli Taveliću, te domoljubnu »Nemoj majko tužna biti, što ja moram u boj iti«. Vrijedne zapise o glazbenim priredbama iz Širokog Brijega i iz Hercegovine objavljivao je u časopisu *Sv. Cecilija*, a predsjedao je i istoimenim širokobriješkim glazbenim društvom. Imao je silnu radnu energiju, sam je ispisivao i na jednom stroju umnožavao zbarske

bi u budućnosti nositi neka hrvatska glazbena škola u Hrvatskoj ili BiH, ili koja glazbena naroda trajno ostati zabilježen značaj i vrijednost franjevaca, u ovom slučaju širokobriješkog

i fra Bruno Raspudić. Fratri glazbenici početkom 20. stoljeća bili su: fra Veselko Milas, fra Eugen Tomić, fra Sebastijan Lesko, fra Tadija Leko, fra Arkandeo Nuić, fra Branko Marijić, fra Bono Jelavić i fra Bruno Adamčik.

Za nastavu glasovira koristile su se u to vrijeme najaktualnije metode te Beyerove i Clementijeve početnice, a na javnim nastupima učenici su izvodili samostalno i s profesorima primjerice Kuhlauove, Dusekove, Mozartove, Haydnove, Diabellijeve i Beethovenove skladbe na klaviru i violini. Uz glasovir i pjevanje đaci su učili svirati harmonij, violinu, tamburice te limena i drvena puhačka glazbala.

Djelovao je i limeni puhački orkestar, a članovi orkestra na pokuse su i nastupe (prigodom primjerice svečanosti Orlovskog društva ili Napretka) pješačili po nekoliko kilometara.

partiture i dionice. Također je uredio i dao tiskati malu pjesmaricu za narod i đake, a pjesmarica je sadržavala sve pjesme koje su se pjevale kroz godinu u crkvi i na svečanostima.

Početkom 1945. djelovao je kao profesor glazbe u novoj bogosloviji u Sarajevu. Fra Bruno se bavio i fotografiranjem te je ostavio iznimno vrijedne snimke fratarata, župa i župnih objekata, a koje su do danas ostale jedini izvor povijesnih zbivanja toga burnoga vremena. Kao domoljub, svećenik i franjevac bio je na udaru komunističkih vlasti te je s nepreglednom kolonom izbjeglica krenuo put Austrije. Još prije nego što su partizani zauzeli Sarajevo uputio se u Zagreb s hrvatskom vojskom, čiji je, uz subrata fra Krunu Pandžića, bio vojni svećenik na Križnome putu. Očevidac je blajburške tragedije. Izmoren i iscrpljen stradao je nakon tri dana krvava marša kroz Sloveniju, najvjerojatnije 18. svibnja u vojničkim rovovima u okolici Celja, u 37. godini života zajedno s osmoricom franjevačke subraće Hercegovačke franjevačke provincije. Ukupno je na Križnom putu stradalo 14 hercegovačkih franjevaca.

samostana, te upoznavanje šire javnosti i mladih naraštaja s brojnim nedovoljno poznatim i prepoznatim uzorima, promicateljima i širiteljima, danas toliko nam potrebitih, uljudbenih vrijednota. ✍

Hrvatsko slovo, Zagreb, 13. lipnja 2014., str. 28.

Missa in honorem beati Nicolai Tavilić *

Soprano

Missa in Honorem beati N I C O L A I T a v i l i ć

Glorie

P. Bruno Adamčík.

Andantino molto mosso

Handwritten musical score for Soprano voice. The score consists of seven staves of music with lyrics underneath. The lyrics are: Ky - ri - e e - lei - - son, Ky - ri - e e - lei - - son, e - lei - - son, e - lei - son, e - lei - - - son, Chri - ste e - . lei - son, Chri - ste e - lei - son, e - - lei - son, Chri - ste e - lei - son, Chri - ste e - - lei - son. f Ky - ri - e e - lei - - - son, Ky - ri - e, Ky - ri - e - - - - Ky - ri - e e - lei - - - - son. The score includes various musical notations such as clefs, time signatures, and dynamic markings like *p*, *pp*, and *f*. Performance instructions include *ritardando*, *Meno mosso*, and *à tempo*.

* U prošlom broju našega glasila, str. 34. – 42., izvijestili smo o ovom pronađenom djelu fra Brune Adamčíka te donijeli preslike dionica za alt i bas. Sada to činimo za sopran i tenor.

SANCTUS

Andante

San - - - ctus, san - - - - - ctus,

san - - - - - ctus, *mf* san-ctus Domi - nus

De - - - us Do - mi - nus De - us Sa - ba - oth.

Doppio movimento

f Ple - ni sunt coe - li, pleni sunt coeli et

ter - - ra glô - ri - a tu - - - - a.

Allegro moderato *ben marcato*

f Hos - sa - san - na a - - - - -

f Ho - sanna, *f* ho - sanna

rit *rit*

hosanna in ex - *f* celsis.

B E N E D I C T U S

Andante sostenuto

Be - ne - dic - tus qui
 ve - nit in no - mi - no, in no - mine, in
 no - mi - ne Do - mi - ni, Ho-

san - na a-

---, ho-san- na, ho-san-na, ho-san - na in

ex - cel - sis.

A G N U S D E I

Largo ma non troppo

A ----- gnus De ----- i qui

tol - lis, qui tol - lis qui tol - lis pec - ca - - ta mundi:

mi - se-re-re no - bis. A -----

----- gnus De ----- i qui tol - lis pec-ca-----

ta mun---di: mi - se-re-re no --- bis.

A ----- gnus De ----- i qui tol-lis, qui

tol - lis pec-ca - ta mun- di do - na no - bis

pa - cem.

Missa in honorem beati NICOLAI Tavilić

Tenor

KYRIE

Andantino religioso

P. Bruno Adamski

Ky - ri - e e - lei - - - - -

son, e - lei-son, Ky - ri- e e - lei --

son, e- lei - son, e - lei - son ----- Christe e -

lei -son , Christe e - lei - son, Christe e- leison,

e ----- lei ----- son, Ky-ri - e e - lei ----

son, e ----- lei -----son, elei- son, Ky - ri -

e e - lei - son, Kyri - e e - lei ---- son.

S A N C T U S

Andanto

San-ctus, san-ctus,

san-ctus, san-ctus Do-mi-nus

Doppio movimento

De-us, Do-minus De-us Sa-baoth: Ple-ni sunt

coe-li, ple-ni sunt coe-li et ter-ra

Allegro moderato *ben*

glo-ri-a Tu-a

marcato

sanna a hosan-

na, hosan-na

rite

ho-san-na ho-sanna, hosan-na in ex-

ritto

cel-sis.

B E N E D I C T U S

Andante sostenuto

Be ----- ne ----- dic-- tus qui

ve ---- nit, qui ve ---- nit, qui ve ---- nit in

no -- mi -- ne in no -- mi -- ne in no -- mine

Do - mi - ni. Ho - sanna a-----

ho-san - na,

ho-san - na -----

ho-san - na ----- ho - sanna, ho-san- -----

na in ex-|| cel - - sis.

A G N U S D E I

Largo ma non troppo

A ----- gnus De ----- i qui

crescendo

tol- lis, qui tol- lis, qui tol---lis pec- ca --- ta

mun - di: mi - se - re - re no - bis. A-----

--- gnus De ----- i qui tol - lis

pec - ca ----- ta mun-- di: p mi - se -

----- re no - - bis. p A ----- gnus

De ----- i, qui tol - lis , qui tol-lis pec -

ca - ta mundi pp da - na no- bis pa - ff - cem. fp

Iz sadržaja

IZ LJETOPIISA	4
STRATIŠTA	18
DJELA POBIJENIH	46
POVIJESNE OKOLNOSTI	56

Glavni i odgovorni urednik:

fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:

Zdenka Leženić

Adresa:

Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:

tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:

FRAM-ZIRAL, Mostar
Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:

3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):

BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF;
SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

- poštanskom uputnicom
- UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Smušena su ovo vremena. Često se tako započinje razgovor kada se okupimo. Ali, tko je zapravo smušen? Vremena ili mi?

Drugi svjetski rat okomio se na hercegovačke franjevce i Hrvate svom žestinom. Pišemo o tome iz broja u broj našega glasila. I još puno toga ima što trebamo iznijeti na svjetlo dana. Kako su se dotični tada ponašali? Što više pišemo o njima to više spoznajemo da je mučeništvo bio njihov »log«. Radije su dali život nego li krenuli onim putovima koje su smatrali krivima i da ih nikamo ne vode.

Na žalost, i današnja su vremena, po svemu što se vidi, i te kako mučenička. Jedino to sada ide »mekom« silom, kako se to uobičajeno kaže, a ne onom surovom. No, namjera je ista. Pokušava se nekoga lišiti ljudskosti i Boga ili, drukčije rečeno, slobode. Hoće li to dopustiti?

Opaža se zamor u društvu kada je riječ o totalitarizmu, u što nedvojbeno spada i jugokomunizam koji je pobio hercegovačke franjevce, druge članove Crkve u Hrvata i mnoštvo puka Božjega. Kao da je zlo doseglo svoj vrhunac opčaravši nas strahom od raznog virusa pred našim vratima. I sada drhtimo pred takvom »stvarnošću«.

Nije ovo mjesto na kojem bi trebalo raspravljati o toj temi, ali jest mjesto gdje bi trebalo odbacivati svaki oblik totalitarizma, svaki oblik prisile, mjesto na kojem treba tražiti istinu da bi nas ona učinila slobodnima. Jedino ćemo tako biti sposobni odmahnuti rukom na svaki oblik strašenja ili stvarne opasnosti, kako danas tako i u budućnosti. Kao ni našim mučenicima, uzevši to u širem smislu, nama nitko ništa ne može ako to sami ne učinimo. Bog je s nama i on uvijek pobjeđuje, danas ili sutra, kada vidi da treba.

Hvala svima onima koji se bore i ne daju da ih vremena učine smušenima. Iz toga onda niču novi, dobri plodovi.

Puno je primjera takva promišljanja. Izdvojimo neke.

Dr. Hrvoje Mandić objelodanio je knjigu *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*. Proširena je to njegova doktorska disertacija. Nije mu bilo lako stići do svega. Neke je već izživirao sam naslov teme, a kako ne bi i sadržaj. Međutim, Mandić se nije dao i sada imamo pred sobom knjigu koja oslobađa.

Fra Franjo Markić bio je pučkoškolic kada su na Širokom Brijegu pokapani posmrtni ostatci trojice ubijenih hercegovačkih franjevaca. Nosio je to u sebi, istraživao što se točno dogodilo i na kraju diplomirao teologiju na temu o ubijenim hercegovačkim franjevcima. Jedan u nizu takvih. Istina se širi i skida nanose jugokomunističkoga totalitarizma.

U sve moramo ubrojiti i Groblje mira na Bilima. Podižu se tu križevi za desetke tisuća ubijenih. Povijesni je to okvir u kojem je rođena žrtva i hercegovačkih franjevaca. Tako rado čekamo dan kada će Crkva to prepoznati i proglasiti.

U duhu ovih riječi nastavimo ići dalje. Budimo do kraja slobodni, a ne smušeni.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.